

Mládež proti říši

Osudy členů Národního hnutí pracujících mládeže na konci okupace

BLANKA ZUBÁKOVÁ

Národní hnutí pracujících mládeže (NHPM) bylo levicově orientovanou mládežnickou organizací za tzv. druhé republiky (1938–1939), která se po německé okupaci zapojila do odboje. Podílela se na šíření ilegálních tiskovin, zpravodajské činnosti, přechodech za hranice i zařizování praktické pomoci odboji. Ačkoliv existence této skupiny po několika zatýkacích akcích fakticky skončila už v létě 1940, osudy jejích členů nikoliv. Tato studie přibližuje příběhy některých z nich na sklonku druhé světové války a bezprostředně po ní. V centru pozornosti je pak rok 1945 jako období dramatických konců i nových začátků.

 NHPM¹ oficiálně vzniklo na ustavující schůzi v neděli 13. listopadu 1938, která se konala v Lidovém domě v Praze za účasti představitelů sociálnědemokratické mládeže, komunistického Svazu mladých a pražské župy národněsocialistické mládeže, která se odmítla podřídit příkazu vedení organizace a vstoupit do Mladé národní jednoty (MNJ), což byla mládežnická organizace Strany národní jednoty (SNJ). Finančně hnutí podporovala Národní strana práce (NSP) jako jediná povolená opozice.

Organizačně se NHPM členilo na 13 žup, v jejichž čele stál vždy desetičlenný župní výbor. Dále postupně vznikly okresní výbory a místní organizace.² Některé župy, jako třeba brněnská, byly v ústředním vedení v Praze zastoupeny prostřednictvím svého zmocněnce. Toto členění umožňovalo efektivní řízení a koordinaci aktivit hnutí napříč různými regiony. Zároveň se ale v budoucnu stalo komplikací z hlediska zaskonspirování. Složení NHPM odráželo ideovou různorodost hnutí,

ale v zásadě se jednotně zaměřovalo na hájení sociálních zájmů dělnické mládeže a prosazování demokratických hodnot. Soustředilo se na oslavy a připomínání významných výročí, např. narozenin prvního československého prezidenta T. G. Masaryka, k jehož odkazu se hlásilo, a v lednu 1939 v pražské Lucerně uspořádalo také vzpomínkový večer na básníka Jiřího Wolkeru. NHPM se snažilo bránit svobodnou kulturu. Postavilo se proti útokům na spisovatele Karla Čapka a podporovalo činnost Osvobozeného divadla. Projevilo se to i na stránkách vlastního časopisu s názvem *Hlas mladých*, jehož první vydání se podařilo připravit na začátku roku 1939. Vyšla ale pouhá dvě čísla a přípravy třetího přerušil 28. ledna 1939 úřední zákaz tohoto týdeníku.³

Výbory intenzivně pracovaly na rozšiřování své členské základny a literatura uvádí odhad, že počátkem března 1939 mělo NHPM již kolem 20–22 tisíc členů, což bylo na tehdejší poměry neobvykle mnoho. Toto číslo nelze ověřit v archivních materiálech, protože se členské přihlášky nedochovaly.⁴ Určité informace lze ale

 Program 7 bodů ilegální organizace NHPM (repro: VHÚ – VHA, f. Ilegalita, k. 7, sign. 10/5)

1 Tato obecná část vychází z nedávno vydané obsáhlé přehledové studie ZUBÁKOVÁ, Blanka: Národní hnutí pracujících mládeže (NHPM) jako předmět výzkumu a téma v historiografii. In: *Theatrum Historiae. Sborník prací katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice*, č. 37. Univerzita Pardubice, Pardubice 2025, s. 91–126.

2 KUKLÍK, Jan: *Sociální demokraté ve druhé republice*. Univerzita Karlova, Praha 1993, s. 96.

3 O zákazu *Hlasu mladých* informovaly tiskoviny SNJ a MNJ jako *Polední list*, *Večer aj.*, které to kvitovaly. Informaci o tom ale otiskly i jiné listy, jako např. deník *Národní práce*, 31. 1. 1939, s. 3 a 1. 2. 1939, s. 3.

4 Blíže HÁJKOVÁ, Alena: *Strana v odboji. Z dějin ilegálního boje KSČ v letech 1938–1942*. Svoboda, Praha 1975, s. 81.

Geheime Staatspolizei
Staatspolizeistelle Prag
222/40 - II A 2

Praha, dne 26. dubna 1940.

T A J N Ě .

"Program 7 bodů"
illegální organizace NHPM:

- 1./ Zabráním Československa německou armádou a ^s nynějšími poměry nesouhlasíme.
- 2./ Všechny své síly budeme bojovat pro znovuosvobození českého národa.
- 3./ Budeme bojovat proti dalšímu zbídačení pracujících vrstev.
- 4./ Jsme proti germanisaci.
- 5./ V tomto boji čerpáme z ^{sílu} ~~českých~~ dějin a ~~české~~ literatury a existenčního boje českého národa a chceme využít zkušenosti z dějin jiných národů.
- 6./ Jednotu socialistické mládeže si uchováme i pro budoucnost, z které má být vytvořena základna budoucího socialistického státu. Proto také budeme pracovat pro sjednocení bývalých socialistických stran.
- 7./ Proti každému, kdo by chtěl tuto jednotu rušit, použijeme i násilí.

Blažej Vilím (foto: NA)

vyčíst například z oběžníků, které do jednotlivých žup zasílal ústřední přípravný výbor.⁵

Programové zásady hnutí zahrnovaly zachování demokratického charakteru republiky a odmítnutí státní politiky druhé republiky, označované za „dobu velkého národního neštěstí“, a stály na pěti základních bodech: národní nezávislost, svoboda lidu, demokratická kontrola hospodářství, sociální spravedlnost, politická i osobní poctivost. Ustavující sjezd, během něhož mělo dojít k volbě řádného vedení a schválení programových dokumentů hnutí, byl naplánován na velikonoční svátky 8.–10. dubna 1939 a zúčastnit se jej mělo přes tisíc osob.⁶ K němu však

vzhledem k březnovým událostem již nedošlo. První období existence NHPM skončilo německou okupací.

NHPM V ILEGALITĚ

Po 15. březnu 1939 byla činnost NHPM zakázána policejním ředitelstvím. Místo plánovaného ustavujícího sjezdu povolily úřady pouze likvidační schůzi, na níž se setkali členové ústředního vedení se zástupci krajských organizací. Tato schůze se konala 8. dubna 1939 v Lidovém domě a kavárně Monopol v Praze a zde se rozhodlo o převedení NHPM do ilegality. To znamenalo, že se dohodly přípravy na konspirační práci a jednotlivým župám byly dány úkoly, které měly splnit. Organizace měla nově fungovat prostřednictvím tzv. trojek – tříčlenných skupin složených ze zástupců sociálních demokratů, národních socialistů a komunistů, aby se zachovala rovnováha mezi jednotlivými složkami hnutí. Dřívější funkcionáři, kteří již byli pod dohledem policejních orgánů, se stáhli do ústraní a neúčastnili se řízení ilegální organizace. Vedení NHPM v ilegalitě, tzv. ústřední trojku, tvořili Antonín Zimmer za národní socialisty, Václav Holub za sociální demokraty a Oldřich Papež za komunisty. Struktura se od té dřívější příliš nelišila. Byly vytvořeny ilegální župní výbory, okresní vedení a místní orgány.⁸ Systém trojek se uplatňoval na ústřední a krajské

úrovni, zatímco na nižších stupních politická příslušnost nehrála roli. Snaha udržet paritní zastoupení ve vedení organizace však vedla k rostoucím názorovým rozporům mezi jednotlivými skupinami. S přechodem do ilegality byl v hnutí patrný i výraznější vliv komunistických mládežníků, což se odrazilo i v ideovém programu NHPM, později označovaném Gestapem jako „Program sedmi bodů“, který byl přijat v dubnu 1939.⁹ Jeho znění bylo:

„1. Nesouhlasíme [s] dobytím Československa německým vojskem a stávajícími poměry. 2. Bojujeme veškerou silou pro osvobození českého národa. 3. Bojujeme proti zbídačení pracujících vrstev. 4. Stavíme se proti každé germanisaci. 5. K tomuto boji chceme čerpat sílu z dějin a písemnictví Čechů a ze svého existenčního boje a využití zkušeností z dějin jiných národů. 6. Jednotnost socialistické mládeže chceme zachovati také v budoucnosti, táž má být základem budoucího socialistického státu. Proto snažíme se slučovatí dřívější socialistické strany. 7. Proti každému, který by tuto jednotnost rušil, stavíme se násilím.“¹⁰

Rozmanitá nebyla jen členská základna, ale i napojení na jiné odbojové struktury. A podobně pestrá byla i vlastní činnost – od psaní protinacistických hesel přes účast na protestních akcích až po drobné sabotáže. Na Ostravsku také členové pomáhali odbojovým pracovníkům pohybujícím se v ilegalitě s přechodem za hranice.

5 Ve zprávě z 23. února 1939 je například uvedeno, že aktuální stav organizací a přípravných výborů, které jsou soustředěny do 12 žup (resp. 13, protože Praha byla rozdělena na 2 župy) v hnutí je 457. *Národní archiv* (NA), f. Organizace mládeže, k. 633, Oběžník č. 5 z 23. 2. 1939, fol. 35; tamtéž, Oběžník č. 1/39 z 5. 2. 1939, fol. 28–31; NA, f. Prezidium ministerstva vnitra, sign. 225-1171-2, fol. 11–14.

6 MOULIS, Miloslav: *Mládež proti okupantům*. Nakladatelství Svoboda, Praha 1966, s. 28–29.

7 Tamtéž, s. 35–36; KUKLÍK, Jan: *Sociální demokraté ve druhé republice*, s. 105–106. Bližší informace k přípravám na sjezd v župě Velká Praha viz NA, f. Organizace mládeže, k. 636, Oběžníky z ledna až března 1939, fol. 11–20. Obecně tamtéž, k. 633, Oběžníky únor až březen 1939, fol. 30–44.

8 KROUPA, Vlastislav a kol.: *Český antifašismus a odboj. Slovníková příručka*. Naše vojsko, Praha 1988, s. 238.

9 *Encyklopedický slovník českých dějin 1938–1945*, heslo Národní hnutí pracující mládeže (NHPM) – viz http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Slovník38_45.pdf (citováno k 16. 2. 2025).

10 Např. *Archiv bezpečnostních složek* (ABS), f. Sbírka různých písemností (S), sign. S-457-1, Program sedm bodů ilegální organizace NHPM, fol. 72. Jednotlivé přepisy se lišily, ale vyznění zůstávalo totožné. Srov. *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv* (VÚA – VHA), f. Ilegalita, k. 7, sign. 10/5, Zpráva o vývoji, výstavbě a činnosti ilegální organizace NHPM z 26. 4. 1940, fol. 10.

Největší aktivitu vyvíjelo NHPM v oblasti ilegálního tisku (od letáků až po časopisy). Protektorátní žurnalistika se stala nástrojem německé propagandy a ilegální tiskoviny vydávané a distribuované odbojem hrály klíčovou roli při informování veřejnosti o politické situaci v prvních měsících okupace. Význam ilegálního tisku neklesal ani v pozdějším období. Členové NHPM tiskli protinacistické letáky v Praze, Brně, Mladé Boleslavi, Olomouci, Ostravě, Plzni, Táboře, Písku a na mnoha dalších místech. Kromě vlastní výroby, která se v Praze soustředila kolem mladých studentů z řad NHPM na vydávání časopisu *Informační služba národního osvobození (ISNO)*, byly skrze síť NHPM kolportovány i jiné ilegální časopisy jako *V boj*, *Rudé právo* či *Signál*. Při odbojové činnosti byly využívány i technické prostředky Mladého národního souručenství, jehož někteří funkcionáři zároveň patřili k členům NHPM.¹¹

Tiskovina *ISNO* začala vznikat v druhé polovině dubna 1939 kolem studenta právnické fakulty Františka Ošance. Vydavatelská skupina, ve které byli například Otto Pohl, Peter Lammel, Vojtěch Erban nebo funkcionář NHPM Jiří Hájek, přinášela zprávy z protektorátu i ze zahraničí a také pokyny pro obyvatelstvo. Autoři textů se snažili především správně informovat čtenáře, tedy bojovat proti nacistické propagandě a mobilizovat lidi k boji za republiku, která podle jejich představ měla být sociálně spravedlivější. Ačkoliv časopis vydávala skupina mladých z okruhu NHPM, nemůžeme *ISNO* pokládat za tiskový orgán této organizace. Prostřednictvím Jiřího Hájky

a ilegální sítě NHPM se rozšiřoval nejen v Praze, ale dostal se také do Plzně, Českých Budějovic, Jindřichova Hradce a Brna. Distribuci na severní Moravě měl na starosti Otto Pohl, který se kvůli hrozbě pronásledování přesunul z Prahy do Olomouce.¹²

Eliminace skupiny kolem *ISNO*, kterou Gestapo sledovalo již od června, začala koncem srpna 1939 zatčením několika kolportérů. Na načasování mělo vliv pravděpodobně i blížící se vypuknutí války, v souvislosti s nímž Němci přijali řadu opatření, například tzv. Aktion A, jinak známou jako Aktion Albrecht I. Šlo o krycí název pro rozsáhlou zatýkáckou operaci nacistických bezpečnostních složek v Protektorátu Čechy a Morava, která byla namířena proti české inteligenci, bývalým důstojníkům a představitelům ilegálního odporu s cílem paralyzovat domácí odboj. Definitivní konec časopisu nastal v listopadu 1939, kdy došlo k vlně zatýkání okolo časopisů *V boj* a *ISNO*; neunikly ani hlavní vůdčí osobnosti ilegálního i původního NHPM. Gestapo zatkl 29. listopadu 1939 Karla Smělého, o den později Jiřího Hájky a nakonec Oldřicha Papeže a spol.

Likvidace skupiny kolem ISNO začala v srpnu 1939. Na načasování měla vliv pravděpodobně i blížící se válka.

Jednalo se o citelný zásah NHPM. Decentralizovaná struktura organizace tvořená „trojkami“ sice zajišťovala vyšší míru utajení a omezovala možnost prozrazení celé sítě v případě

odhalení jednotlivých členů, přesto zde stále existovalo riziko infiltrace, což bylo běžné u odbojových skupin té doby. Důležitým faktorem totiž zůstávaly nezměněné osobní vztahy a styky jednotlivých členů. Zatýkání členů NHPM pak pokračovalo až do jara 1940. Významnou roli při likvidaci především moravských organizací sehrál brněnský funkcionář hnutí František Šmíd. Ten byl zatčen 14. listopadu 1939 a záhy začal spolupracovat s Gestapem a později se stal jedním z jeho klíčových konfidentů známým pod přezdívkou Velký Franta.¹³

Na jaře 1940 se Gestapu povedlo několika zatýkáckými akcemi od Plzně přes Prahu až po Ostravu prakticky celé NHPM zlikvidovat. Poslední známí členové organizace byli dopadeni při rozsáhlé akci 29. května 1940.¹⁴ Hnutí tak ztratilo svoji akceschopnost, protože všichni jeho předáci byli zatčeni, místa schůzek prozrazena a technický aparát rozmetán. Zbytku nezbývalo než si zachránit vlastní kůži.

Vedoucí představitelé NHPM byli souzeni Lidovým soudním dvorem v Berlíně (Volksgerichtshof, VHG) v prosinci 1940. Za přípravu vlastizrady a šíření ilegálních tiskovin byli odsouzeni k trestu odnětí svobody od 6 do 12 let: Jiří Hájek a Antonín Zimmer na 12 let, Oldřich Papež na 10 let, Jiří Kačerovský a Jiří Růžička na 8 let a František Rauš s Blažejem Vilímem na 6 let káznice. Nižší funkcionáři NHPM, zejména krajští a okresní představitelé, byli souzeni v březnu a červnu 1941. Některé procesy proběhly i u Vrchního zemského soudu v Drážďanech nebo v Bamberku,¹⁵ kde

11 *Encyklopedický slovník českých dějin 1938–1945*, heslo Národní hnutí pracujících mládeže (NHPM).

12 KROUPA, Vlastislav a kol.: *Český antifašismus a odboj. Slovníková příručka*, s. 238.

13 KOPEČNÝ, Petr: *Deprese a naděje. Protinacistický odboj v letech 1939–1945 na Brněnsku: Morava v boji proti fašismu*. Šimon Ryšavý, Brno 2018, s. 85–91, 119.

14 BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Prostor, Praha 1999, s. 89.

15 V Bamberku sídlil Vrchní zemský soud a v roce 1933 zde byl zřízen i zvláštní soud, tzv. Sondergericht. Tyto justiční orgány mohly jako jediné posuzovat případy vlastizrady a velezrady.

MILOSLAV A ANEŽKA KOČOVÍ

Anežka a Mila Kočovi v Praze (foto: KROC, František – JIRÁSEK, Jindřich: *Jména zkropená krví*. Václav Mařík, Josef Česák, Miloslav Koča, Anežka Kočová)

byla souzena řada krajských a okresních pracovníků NHPM.¹⁶ Právě zde byl například souzen Josef Kolečko. Tresty se pohybovaly většinou v rozmezí 2 až 6 let káznice a odsouzení si je odpykávali v různých věznicích v říši.¹⁷ Znamé jsou i takové případy,

kdy nebyli vězni po odpykání trestu propuštěni na svobodu, ale byli převezeni do policejní věznice v Terezíně a dále do vyhlazovacího tábora Auschwitz, kde následně zemřeli.¹⁸ To byl třeba případ manželů Miloslava a Anežky Kočových.¹⁹

Anežka (1912–1942), roz. Agnes Sara Nagelová,²⁰ pocházela z bohaté židovské rodiny maďarského statkáře a okolo svých dvaceti let se začala seznamovat s marxistickou literaturou a pod vlivem komunistických myšlenek vstoupila do komunistické strany. V roce 1934 přijela do Prahy jako redaktorka maďarského týdeníku *Rudý dělník* a zároveň zde pracovala jako dělnice. Aktivně se stýkala s místními komunisty, mezi kterými poznala i svého budoucího manžela.²¹

Miloslav Koča (1911–1943) se vyučil soustružníkem kovů a již jako velmi mladý přišel do styku s komunistickou ideologií a začal s ní sympatizovat. Roku 1932 podle německých soudních spisů vstoupil do KSČ,²² zapletl se do průmyslové špionáže ve prospěch Sovětského svazu, kterou prováděli členové komunistické strany ve Škodových závodech,²³ a také absolvoval Mezinárodní leninskou školu v Sovětském svazu. Zpět do Československa se vrátil v průběhu roku 1934. Poté vstoupil do Komunistického svazu mládeže Československa a stal se členem Svazu přátel Sovětského svazu.²⁴ Anežka a Miloslav se vzali 25. června 1938.²⁵ V říjnu 1938 přišel zákaz komunistické strany a v listopadu stejného roku vláda rozpustila i Svaz mladých. Koča se na tento postup stal členem přípravného výboru

16 Svědectví o tom podal např. Jiří Hájek, který byl z věznice v Ebrachu do Bamberku převezen jako svědek v březnu 1941. Srov. HÁJEK, Jiří: *Paměti*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1997, s. 89.

17 Podrobné informace o zadržení, přípravě obžaloby, soudních procesech i následném pobytu ve vězení nabízí materiály, které se k jednotlivým osobám či skupinám osob dochovaly a jsou dnes uloženy ve VÚA – VHA, f. Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939–1945.

18 U osob židovského původu a případně i jejich manželů a manželek byl takový postup standardní.

19 NA, f. Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor (ÚV ČSPB), Soutěžní práce, č. 3315, VOREL, Josef: Protifašistický odboj a památná místa okresu Plzeň-sever, 1988/1989; VÚA – VHA, f. Ilegalita, k. 24, sign. 27/56, Zpráva Jana Koči o jeho ilegální činnosti a činnosti jeho syna Miloslava Koči z 25. 5. 1949, fol. 1–3.

20 ABS, f. Německé soudy v říši (141), sign. 141-549-6.

21 NA, ÚV ČSPB, Soutěžní práce, č. 3315, VOREL, Josef: Protifašistický odboj a památná místa okresu Plzeň-sever, 1988/1989; NA, f. Okupační vězeňské spisy, k. 269, sign. 101-643-2, fol. 198–412.

22 VÚA – VHA, f. Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939–1945, k. 18, sign. 42/18.

23 Podle NA, f. Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství Praha, k. 161, sign. 200-161-42.

24 BOŘÍKOVÁ, Barbora: *Odboj na Plzeň-sever za druhé světové války*. Diplomová práce. PedF UK, Praha 2012, s. 66–69 – viz <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/39795> (citováno k 16. 2. 2026).

25 ABS, f. 141, sign. 141-549-6.

Národního hnutí pracující mládeže. Po okupaci země se oba manželé utvrdili ve svém přesvědčení, že je nezbytné nutně pokračovat v práci, i přestože tato ilegální činnost s sebou nesla s nástupem nacismu vysoké riziko.²⁶

Miloslava Koču, který mezitím pracoval v pražské továrně jako soustružník kovů, zatkl Gestapo dne 11. prosince 1939 a odvezlo jej do Petschkova paláce, kde byl krutě vyslýchán a následně vzat do vazby. Jako jedna z metod nátlaku měla posloužit konfrontace s jeho ženou, kterou zadrželi 13. prosince 1939 a poté propustili. K jejímu opětovnému zatčení došlo 4. března 1940. Během soudního procesu bylo Anežce Kočové prokázáno aktivní zapojení do činnosti ilegální KSČ. Soud získal také informace o jejích politických aktivitách před válkou, a především o jejím židovském původu. Rozsudek Vrchního zemského soudu v Drážďanech z 9. dubna 1941 odsoudil Anežku Kočovou pro velezradu ke dvěma letům a šesti měsícům káznice.²⁷ Následující den byl do Drážďan dopraven i její muž Míla. Jeho proces vyvrcholil 9. září 1941, kdy byl spolu s Bohumilem Kaiserem a Josefem Faitem odsouzen za zapojení do ilegální organizace NHPM a propagační činnost ve prospěch této organizace a ilegální KSČ, a především pak šíření ilegálních tiskovin. Koča a Fait byli odsouzeni ke třem, Kaiser ke dvěma letům a devíti měsícům odnětí svobody.²⁸

Anežka i Míla zaslali z vězení dopisy Miloslavovým rodičům do Tlučné a jedná se o jedinečný pramen, který dává nahlédnout nejen na další pout obou manželů, ale i na pocity, které při ní prožívali.²⁹

Místo propuštění poslali Anežku Kočovou jako Židovku do Terezína a Osvětimi, kde zemřela v plynové komoře

Miloslav napsal v září 1941 v dopise rodičům: „O Agušku se nebojím, pevně jí důvěřuji a spoléhám na ni. Jednou přijde den, kdy nám nebudou bránit mříže, abychom šli spolu naproti východu slunce.“³⁰ Po odsouzení o tom také domů píše a zároveň dodává: „Věřím pevně, že válka skončí dříve a já se vrátím s Aguškou domů. Mám víc než polovinu trestu za sebou a z kopce se jde vždy lépe!“³¹ Z Drážďan byl převezen do káznice ve Waldheimu a následně do Zwickau.

V srpnu 1942 přišel Anežčin poslední dopis z Waldheimské věznice: „g. září končí můj trest. Přijedu do Prahy asi 16. srpna na pražské gestapo. Prosím vás, navštivte mě, ale musíte gestapo o návštěvu požádat. To rozhodne, co bude se mnou dál, jestli mě pošlou do Osvětimi jako Židovku, nebo mě nechají pár týdnů na Pankráci a pak mě pustí. Prozatím nemusí vězňové ze smíšených manželství do Polska, ale nic není vyloučené. Počítám i s touto možností. Pošlete mi teplé prádlo, díky

a nějaké trvanlivé jídlo. Děkuji vám předem za všechno, všechny vás pozdravuji. Vám, tatínku a maminko, děkuji za takového syna, jakým je Míla, na kterého jsem hrdá, a který zůstává pro mne vždy příkladem. Vaše Anežka.“³²

Anežka se ale v Praze s rodinou nesetkala, byla následně poslána do Malé pevnosti v Terezíně. Odtud přišel rodině v listopadu 1942 v límečku šatů zašitý moták: „Budu pravděpodobně odvezena do Osvětimi. Podepsala jsem už ochrannou vazbu, což znamená, že se na svobodu nedostanu ani po odpískání trestu. Věřím však, že se šťastně shledáme. Podle mě je už svoboda blízko. Nemějte obavy, vydržím. Děkuji za všechno. Pozdravujte Mílu, stále na něho myslím, zejména dnes, on to jistě pochozí. Posílám to nejněžnější políbení.“³³ Poslední dopis od Míly do Tlučné přišel z věznice Zwickau v prosinci 1942 a byl adresován Anežce: „Vážím rovných padesát kilo, ale cítím se dobře. Dívám se s důvěrou vstříc roku 1943, že se spolu šťastně shledáme. Kdybys o mně delší dobu nevěděla, neměj obav. Vždyť ani já nemám o Tobě v poslední době žádné zprávy a přesto zachovávám klid a rozvahu. Pamatuj na přísloví: ‚Odvážnému štěstí přeje‘. Ztvrdl jsem a zocelil natolik, že se budoucnosti nebojím, naopak, jsem pln sebevědomí a toužím po splnění s tebou.“³⁴ Tento dopis již Anežka dostat nemohla. Dne 9. listopadu 1942 odjela transportem z Malé pevnosti do Osvětimi, kde 21. listopadu zemřela v plynové komoře.³⁵

26 Blíže k aktivitám a osudu obou manželů viz BOŘÍKOVÁ, Barbora: *Odboj na Plzeň-sever za druhé světové války*.

27 ABS, f. 141, sign. 141-549-6; NA, f. Okupační vězeňské spisy, k. 269, sign. 101-643-2, fol. 198-412.

28 VÚA - VHA, f. Německé soudní spisy - odboj v ČSR 1939-1945, k. 18, sign. 42. Podrobněji BOŘÍKOVÁ, Barbora: *Odboj na Plzeň-sever za druhé světové války*, s. 70-72.

29 Dopisy jsou využity v publikaci KROC, František - JIRÁSEK, Jindřich: *Jména zkropená krví. Václav Mařík, Josef Česák, Miloslav Koča, Anežka Kočová*. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1982. Ačkoliv se jedná o beletrii, text vznikl na základě materiálů, které autoři získali od rodiny manželů Kočových, z autentických svědectví, archivních materiálů a korespondence. Právě původní dopisy manželů jsou unikátním materiálem, který si zaslouží pozornost.

30 Tamtéž, s. 130-131.

31 Tamtéž, s. 131.

32 Tamtéž, s. 130.

33 Tamtéž, s. 132.

34 Tamtéž, s. 132.

František Šmíd (foto: ABS)

FRANTIŠEK ŠMÍD (1913–1945)

Miloslav byl 22. listopadu 1942 převezen ze Zwickau do Prahy, následně do Terezína a 18. ledna 1943 byl poslán do vyhlazovacího tábora Auschwitz II – Birkenau, odkud dne 14. února 1943 přišel jeho rodině jediný a zároveň poslední dopis, ve kterém prosí o balík s jídlem a ptá se po své manželce: „Piště rychleji, těším se na vaši odpověď“,³⁵ dodává. Zde pak 24. března 1943, stejně jako předtím jeho milovaná žena, zahynul v plynové komoře.³⁷

Konce války se nedožil ani další člen NHPM, dnes již nechvalně známý František Šmíd.³⁸ Jeho osobnost představuje jeden z nejvýraznějších příkladů lidí, kteří během okupace prošli dramatickým posunem od aktivního zapojení se v odboji až k intenzivní kolaboraci s nacistickými represivními orgány. Šmíd se narodil 5. října 1913 v Rosenbergu u Brna (dnes část Brno-Chrlice), vyučil se zámečníkem

a před válkou pracoval ve Zbrojovce Brno. Již v meziválečném období se orientoval levicově, byl členem Československé strany národně socialistické a později také Národní strany práce.³⁹ Některé zdroje dokonce uvádějí, že ve skutečnosti byl členem KSČ a u národních socialistů působil jako agent, což později významně ovlivnilo jeho schopnost pronikat do různých odbojových prostředí.⁴⁰

Aktivitu Františka Šmída pro NHPM se po okupaci v březnu 1939 přetavily v ilegální práci. Jeho úkolem bylo jednak udržování kontaktů s představiteli hnutí v Praze, ale také s výbory na Moravě, ať již v Olomouci, či Ostravě, a především pak v Brně. Šmíd byl v moravské metropoli politicky nejzkušenějším funkcionářem a určitého uznání se mu dostalo později i od Gestapa, když v jednom z protokolů bylo napsáno, že „jeho iniciativě lze přičíst, že právě zde byla ilegální mládež obzvláště aktivní“.⁴¹ Měl bohaté kontakty nejen v brněnské Zbrojovce, ale udržoval také spojení s jinými vznikajícími ilegálními skupinami, jako např. s Obranou národa (ON). V první fázi se jednalo o koordinaci odboje, ale důležité bylo také zajištění financování jednotlivých aktivit. S tím často pomáhala ilegální KSČ,

35 Tamtéž; NA, f. ÚV ČSPB, Soutěžní práce, č. 3315, VOREL, Josef: Protifašistický odboj a památná místa okresu Plzeň-sever, 1988/1989; Památník Terezín (PT), Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob – viz <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/mp-kocova-anezka/> a <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/zi-kocova-anezka/> (obě citováno k 16. 2. 2026).

36 KROC, František – JIRÁSEK, Jindřich: *Jména zkropená krví. Václav Mařík, Josef Česák, Miloslav Koča, Anežka Kočová*, s. 133.

37 PT, Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob – viz <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/mp-koca-miloslav-2> (citováno k 16. 2. 2026); VÚA – VHA, Sbírka Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., č. 123633/48; tamtéž, f. Ilegalita, k. 24, sign. 27/56, Zpráva Jana Koči o jeho ilegální činnosti a činnosti jeho syna Miloslava Koči (1949), fol. 1–3. Podrobněji BOŘÍKOVÁ, Barbora: *Odboj na Plzeň-sever za druhé světové války*, s. 73–76.

38 Základní informace např. ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1939–1941*. Laguna, Praha 2008, s. 98; *Encyklopedie Brna*, osobnosti – František Šmíd – viz https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=10298 (citováno k 16. 2. 2026).

39 VÚA – VHA, f. Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939–1945, k. 13, sign. 26, Osobní spis zadrženého F. Šmída a záznam z prvních výslechů, fol. 1–28; NA, f. Okupační vězeňské spisy, k. 66, sign. 101-440-2, Personální spis vězně F. Šmída.

40 S těmito informacemi opakovaně pracuje zejména moravský badatel a autor několika prací o partyzánském odboji a odboji na Přerovsku a Brněnsku – KOPEČNÝ, Petr: *Deprese a naděje. Protinacistický odboj v letech 1939–1945 na Brněnsku: Morava v boji proti fašismu*, s. 27, 66.

41 VÚA – VHA, f. Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939–1945, k. 13, sign. 26, Souhrnná zpráva referátu II A brněnské řídicí úřadovny Gestapa z 26. 3. 1940, fol. 61.

kteřá částečně zajišťovala i finanční podporu mládežnické organizací. Členové hnutí odstraňovali německé nápisy, vylepovali protiněmecké letáky a různá protiněmecká hesla. Spolupráce NHPM a ilegální KSČ spočívala například i v tisku společných letáků a jiných tiskovin. Tisklo se na různých místech a využíván byl dokonce i cyklostyl na sekretariátu Svazu českého studentstva v budově Kounicových studentských kolejí. Šmíd se pak mimo jiné staral také o distribuci ilegálních tiskovin z jiných regionů.⁴² Vedle toho žil jmenovaný také rodinným životem. Dne 5. října 1939 se mu ve svazku s manželkou Miladou narodil syn Jiří.⁴³

Kromě kontaktu s postupně se rozšiřující sítí Obrany národa se Šmíd dostal do styku s dalšími organizacemi na Moravě sdruženými v ilegálním Zemském národním výboru v Brně a Politickém ústředí (PÚ) v Praze. Tento iniciativní Šmídův přístup a síť kontaktů, které udržoval při plnění ilegálních úkolů, však ohrozilo jednání jeho spolence Anny Žáčkové, která – což je dodnes řádně nevysvětleno – oznámila 31. října 1939 na Gestapu v Brně, že Šmíd je zapojen do rozšiřování letáků.⁴⁴ Po vyhodnocení informace 14. listopadu 1939 v Chrlicích Šmída osobně zatkl vedoucí protikomunistického referátu brněnské řídicí úřadovny Gestapa Otto Koslowski spolu s kriminálním tajemníkem Františkem Wlasakem a dalšími úředníky. Při

41402

Hauptverhandlungstermin: 5. 1. 1942

Oberreichsanwalt beim Volksgerichtshof.

Straffache
gegen

1. Franz Smid, *aus Leipzig*
2. Karl Bleicher, *aus Leipzig*

Verteidiger: Bl. *126*

megen *Wob. z. Leipzig*

Sachbearbeiter: *H. R. Kattmann*

Berichterfasser: *W. R. J. J. J.*

Hauptbegeh.	Bl. 39
Anklage	Bl. 102/118
Urteil	Bl. 147-158
Abfertigung	Bl. 168 21
Strafnachricht	Bl. 168 21
Kosten – nicht – berechnet	Bl. 168 21
Einfestigung	Bl. 171
Begleitet 19	Bl.

12 J 200 140

Trestní spis Lidového soudního dvora proti Františku Šmídovi (repro: NA)

42 KOPEČNÝ, Petr: *Deprese a naděje. Protinacistický odboj v letech 1939–1945 na Brněnsku: Morava v boji proti fašismu*, s. 85–87.

43 NA, f. Okupační vězeňské spisy, k. 66, sign. 101-440-2, Personální spis vězně F. Šmída, životopis, fol. 32.

44 V dokumentech Gestapa i v poválečných vyšetřovacích materiálech je Anna Žáčková označována za přítelkyni či milenku F. Šmída. Toto tvrzení pak řada badatelů do svých studií převzala. Viz ABS, f. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD (52), sign. 52-1-304, Příloha 3 veřejnému žalobci u MLS z 26. 10. 1946 – Činnost tzv. rudého referátu Gestapa v Brně, fol. 41; dále např. ADAMEC, Václav: *Akce referátu II A brněnské řídicí úřadovny Gestapa proti levicovému odboji na Moravě v letech 1939–1943. Securitas Imperii*, 2016, č. 28, s. 60–95, konkrétně na s. 75. Osobně jsem v žádném archivním materiálu tuto informaci přímo vyřčenou Annou Žáčkovou nebo Františkem Šmídem např. při nějakém výslechu, nedohledala, označují se pouze za známé, ale o mileneckém vztahu se ani jeden nezmiňuje. Viz např. VÚA – VHA, f. Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939–1945, k. 33, sign. 124, Spis Kotzmann a spol.; tamtéž, k. 6, sign. 13/3, Zpráva Gestapa Brno – odbojová organizace Národní hnutí pracující mládeže (činnost na Moravě, organizační schéma).

prvních výsledcích po něm požadovali informace o zdroji a cestách šíření ilegálních tiskovin. Ačkoliv Šmíd zprvu zapíral, pod tlakem výsledků přistoupil na spolupráci a 29. února 1940 byl fingovaně propuštěn s úkolem vrátit se mezi odbojáře jako agent. Jeho výpověď umožnila Gestapu proniknout do Politické skupiny Obrany národa.⁴⁵ Podruhé byl zatčen 3. května 1940, obžalován z velezrady a následně Lidovým soudem v Berlíně 5. ledna 1942 odsouzen k 12 letům těžkého žaláře. Ještě v září téhož roku zaslal z káznice ve Waldheimu Koslowskému dopis, v němž mu nabídl své služby:

„Vážený pane komisaři, protože Vám chci být i nadále užitečný, posílám Vám zprávu, kterou jsem ve vězení zjistil. [...] přeji Vám pevně zdraví a ujišťuji Vás, že Vám budu i nadále k službám. Kvůli snaze získat tyto informace jsem už jednou porušil vězeňský řád, což mě stálo sedm dní trestu. [...] Zhubl jsem tolik, že trpí celé mé tělo. Jsem nemocný. Obracím se na Vás, pane komisaři, v naději, že dostanu náhradu za to, co jsem pro Vaše sdělení ztratil, a tím si zajistím zdraví. Jsem si jistý, že se ve Vás nemýlím. [...] Opět Vám nabízím své služby a jsem připraven kdykoli a na jakýkoli úkol, ať už ve vězení, nebo venku, nebo – Bůh chraň, aby Německo promarnilo tuto vážnou situaci – jsem připraven pracovat, i kdybyste museli vybudovat čtvrtou německou říši.

Domnívám se, že by bylo dobré, kdybyste mě povolali zpět do Koleje (vazební věznice v Brně),⁴⁶ abych vám mohl být nápomocen – protože mě ještě můžete využít, pokud se štěstí od Německa odvrátí. [...] Přeji vám hodně štěstí a předem děkuji, že napíšete vedení naší instituce, aby mi poskytli kompletní lékařskou péči a zlepšili mé životní podmínky. Váš oddaný Franz Smíd, Chrlice (?) č. 345, t. č. Waldheim“⁴⁷

I když se vědělo, že Šmíd spolupracuje s Gestapem, šířila se verze, že jde jen o zástěrku pro odbojovou činnost

Následně si jej z káznice vyzvedl osobně Koslowski a převezl jej do Brna. Šmíd byl fingovaně propuštěn s úkolem vrátit se mezi odbojáře jako agent. Oficiálně mu stále běžel trest, ale fakticky začal působit jako konfident brněnského Gestapa evidovaný pod číslem B-105.⁴⁸ Používal různá krycí jména, jako například Ing. Novák, ale nejvíce se vžilo označení Velký Franta. Od počátku roku 1943 byl úkolován proti ilegální KSČ, což vedlo k řadě zatčení. Ačkoliv se vědělo, že spolupracuje s Gestapem, šířila se verze, že to dělá pouze na oko, aby se mohl věnovat skutečné odbojové práci. Toto vypověděla po válce řada svědků, když byla jeho

činnost prošetřována. Jeho efektivita spočívala v kombinaci několika faktorů: osobní adaptabilitě, schopnosti využívat levicovou minulost jako krytí a ve schopnosti přesvědčivě budovat důvěru. Pod různými krycími jmény se podílel i na rozbití řady skupin Obrany národa v Ostravě i Olomouci a na udáních vedoucích k zatýkání jednotlivců i celých okruhů spolupracovníků. Na Boskovicku přispěl k likvidaci skupiny ukrývající sovětské uprchlíky, jeho role provokatéra se zde projevila velmi zřetelně.⁴⁹

Vrchol Šmídovy konfidentské kariéry spadá do roku 1944, kdy spolu s Františkem Bednářem,⁵⁰ tzv. Malým Frantou, pronikl do struktur napojených na paraskupinu Clay. Oba byli v odbojových kruzích považováni za mimořádně důvěryhodné, což umožnilo Gestapu zasáhnout proti rozsáhlé síti od Uherskobrodsko až po Vsetínsko.⁵¹ V dobových pramelech i pozdější literatuře je Šmíd opakovaně charakterizován jako jedno z největších konfidentských es brněnské centrály Gestapa. Nasazen byl také proti partyzánské brigádě Jana Žižky, která působila na Vsetínsku a Valašsku. Poprvé přijel do Valašského Meziříčí o Vánocích 1944, kdy jej sem přivedl Alois Malina. Šmíd měl být přiveden ke štábu majora Dajana Bajanoviče Murzina, velitele 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky na Moravě.⁵²

45 ČERNÝ, Vladimír: *Brněnské Gestapo 1939–1945 a poválečné soudní procesy s jeho příslušníky*. Archiv města Brna – Moravské zemské muzeum, Brno 2018, s. 97–98.

46 Původně studentské Kounicovy koleje v Brně sloužily v letech 1940–1945 jako vazební věznice Gestapa.

47 NA, f. Okupační vězeňské spisy, k. 66, sign. 101-440-2, Dopis Františka Šmída z káznice Waldheim adresovaný kriminálnímu radovi II. odd. úřadovny Gestapa v Brně Otto Koslowskému, 27. 9. 1942, fol. 40. Překlad zde i v dalších případech je autorky.

48 Časovou osu věznění a převozů lze udělat z dochovaného personálního spisu NA, Okupační vězeňské spisy, k. 66, sign. 101-440-2, zejména fol. 37–60.

49 Např. ČERNÝ, Vladimír: *Brněnské Gestapo 1939–1945 a poválečné soudní procesy s jeho příslušníky*, s. 113–116. Dále k činnosti konfidentů např. ABS, f. 52, sign. 52-1-304, fol. 132–194; tamtéž, sign. 52-61-5, Protokol sepsaný s Otto Koslowským na Oblastní úř. StB v Brně, 13. 3. 1947, fol. 182–184.

50 *Encyklopedie Brna, osobnosti* – František Bednář – viz <https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil-osobnosti&load=5230> (citováno k 16. 2. 2026). Podrobně ŽAMPACH, Vojtěch: František Bednář – zrádce nebo hrdina odboje. In: MITÁČEK, Jiří – VYKOUPILO, Libor (eds.): *Morava v boji proti fašismu*. Moravské zemské muzeum, Brno 2008, s. 217–244.

51 Blíže např. ŽAMPACH, Vojtěch: Existovala nerozlučná konfidentská dvojice Velký a Malý Franta? In: *Pocta svobodě. Sborník z pracovních setkání historiků a odbojářů k 50. výročí osvobození*. Masarykova univerzita, Brno 1995 s. 69–76.

52 ABS, f. 52, sign. 52-1-472, František Šmíd – konfident, udavač – šetření, výpovědi, Okresní úřadovna StB Brno 1946.

S postupujícím podezřením ohledně jeho skutečné činnosti se začal dostávat do stále izolovanější pozice. Po prověření jeho minulosti v prostředí partyzánských jednotek byl 7. února 1945 ve Valašském Meziříčí zastřelen příslušníky 1. partyzánské brigády Jana Žižky.⁵³ Jeho smrt tak symbolicky uzavřela vývoj jedné z nejkontroverznějších postav moravské rezistence. Uvádí se, že kvůli Šmídovi zatklo Gestapo na 2 500 lidí. Část z nich skončila na popravišti nebo zahynula v koncentračních táborech, další spáchali sebevraždu dřív, než byli zatčeni.

Šmídův případ je významný nejen pro detailní poznání represivního aparátu Gestapa a metod infiltrace odboje, ale také jako ilustrace ambivalencí a individuálních selhání, které okupace vynášela na povrch. V rámci výzkumu konfidentství v protektorátu představuje mimořádně cenné a dobře dokumentované studium mechanismů zrady, dvojí identity a rozkladu odbojových struktur.

LÉTA VĚZNĚNÍ A ILEGALITY

Jak již bylo zmíněno výše, NHPM bylo Gestapem zlikvidováno na jaře 1940 a mnoho jeho členů bylo zatčeno a odsouzeno. Ti, co se vyhnuli zatčení, často hledali další spojení na jiné odbojové skupiny a mnozí pokračovali v ilegální práci. Někteří se připojovali do skupin koordinovaných KSČ. Připomenout můžeme například i činnost Revoluční organizace mládeže založené na jaře 1940 nebo aktivity okolo komunistického časopisu *Předvoj*. Jiní využili svých spojení na Petiční výbor věrní zůstaneme (PVVZ), YMCU apod. Byli

Miloslav Moulis (foto: NA)

tací, kteří si odpykali svůj trest a po propuštění z vězení se vrátili do vlasti a opět se zapojili do odbojové činnosti. Jiní, a nebylo jich málo, se dočkali osvobození ve vězení, jako Jiří Hájek ve Waldheimu, či v koncentračním táboře, jako Josef Kolečko nebo Miloslav Moulis, které osvobození v květnu 1945 zastihlo v Buchenwaldu. Jaké byly jejich příběhy a návraty?

MILOSLAV MOULIS (1921–2010)

Miloslav Moulis se narodil 30. dubna 1921 v Praze, ale již od útlého dětství vyrůstal v Plzni, kde jeho otec právník pracoval na ředitelství Československých drah. V roce 1939 mladému Miloslavovi zemřela matka a hned po začátku okupace se jako gymnazista přidal k NHPM. V rozhovoru pro Paměť národa uvedl, že místní skupina tohoto hnutí byla velice neprofesionálně vedena, chlapci neměli ani tušení, jak se pohybovat

v odboji, a po roce fungování celou skupinu zatklo Gestapo. „Pro nás přišli ráno v šest hodin 29. května (1940), já jsem chodil do gymnázia ještě, chystal jsem se, tak měl jsem jít normálně do školy, jo. Do školy jsem nepřišel, teď ty žáci, spolužáci a profesori říkali: ‚Co s tím Moulisem je? Tak je nemocnej nebo co?‘ A teprve tentýž den se dozvěděli, že prostě jsem na gestapu, otec taky, a já už jsem pak prakticky s otcem nemluvil, vůbec. My jsme byli oddělení.“⁵⁴ Moulisův otec Josef byl za ilegální práci pro PVVZ a ilegální časopis *V boj* odsouzen k trestu smrti a 6. října 1943 ve Stuttgartu popraven.⁵⁵

Miloslav Moulis byl souzen za členství v NHPM, aktivní zapojení do odbojové činnosti, zejména do tvorby a distribuce letáků, kolportáže protinacistických tiskovin a rozšiřování protinacistické literatury. Sám pak také organizoval ostatní studenty pro tuto činnost.⁵⁶ Za přípravu velezrady byl odsouzen Lidovým soudním dvorem v Berlíně

⁵³ ČERNÝ, Vladimír: *Brněnské Gestapo 1939–1945 a poválečné soudní procesy s jeho příslušníky*, s. 213.

⁵⁴ Pamětník Miloslav Moulis na webu Paměti národa – viz <https://www.pametniaroda.cz/cs/moulis-miloslav-1921> (citováno k 16. 2. 2026).

⁵⁵ Podrobně příběh Josefa Moulise popsal jeho syn MOULIS, Miloslav: *Druhý rozsudek vykonán. Zpráva o mém otci*. Epocha. Praha, 2009. Viz také VÚA – VHA, Sbírka Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., č. 316382/95.

⁵⁶ Podrobně např. VÚA – VHA, Sbírka Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., č. 7827/70.

28/5 42

Chlapci!
 Protektorát prožívá opět krizovou cestu. Dnes ro-
 zsumil říšský rozhlas, že na spáchaní Heydricha byl spáchán atentát. R.
 praveno, že však smrtelně. Podrobnosti nejsou z-
 nny. Hranice protektorátu byly hermeticky uzavřeny.
 Také v ní, v okruhu hranic Čech jsou nadržena
 rozsáhlá policejní opatření, mající nemožnou
 učinit pachatele. Rovněž v Amberku je od časně
 róna policejní kontrola.
 Politické důsledky nejsou rovněž zcela známy. Budou
 se budou nesmírně a bolestivě. Jám nedylucují
 se jde o provokaci, zejména celou jsou nové tyto
 důsledky. Budou-li šitá něco blízkého uliti
 naplní to.

obrac!

Moták Miloslava Moulise z 28. května 1942 (repro: NA)

31. března 1941 na dva roky a sedm měsíců káznice. Trest si odpýkal v káznici v Amberku, kde také jako vězeň musel pracovat v místním dole.⁵⁷ Tam se mu občas podařilo získat informace o dění v protektorátu. Ostatní spoluvězně pak informoval pomocí motáků. Na konci května 1942 dozorcí na předávku jednoho takového motáku přišli: „Když mě chytil bachař, to už jsem měl strach. My jsme sice nevěděli, co s vězni dělají, ale bylo nám jasné, že to jsou hrozné věci. Jako trest jsem dostal tři neděle bunkr, jak se tomu říkalo. To byla samotka, skoro temnice. A do konce

trestu, to bylo ještě půl roku, jsem zůstal na samovazbě. Největší obavu jsem ale měl z toho, jestli o mně ředitel věznice pošle zprávu na gestapo. Tím mi vždycky u výslechu vyhrožoval,⁵⁸ vzpomíná Moulis. Z káznice v Amberku ho pustili na Vánoce 1942, na svobodě však byl jen krátce, neboť jej 15. března 1943 zatkli znovu. Důvodem byl právě onen nalezený moták, ve kterém spoluvězně informoval o tom, že byl spáchán atentát na Reinharda Heydricha. V jeho spise se dochoval německý překlad: „28. 5. 1942: Chlapci, protektorát prožívá opět křížovou cestu. Dnes oznámil

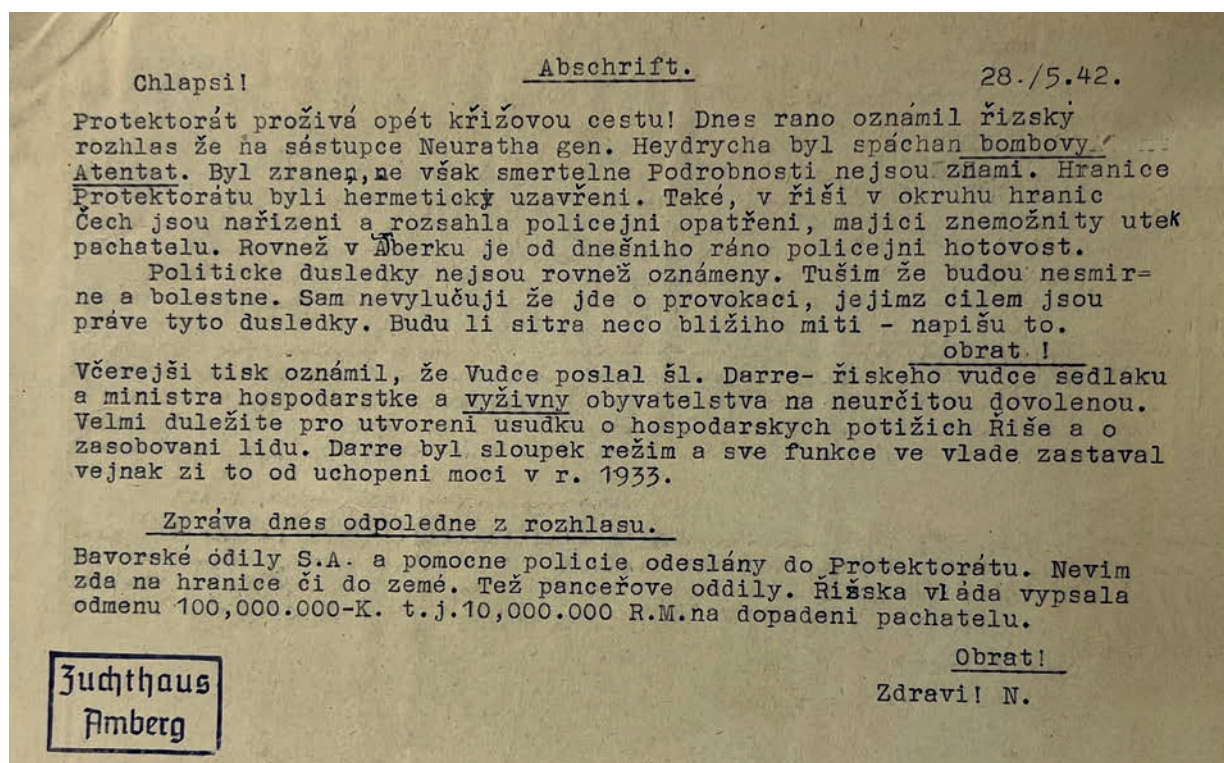
říšský rozhlas, že na R. Heydricha byl spáchán atentát. Byl zraněn smrtelně, ale další informace bohužel nejsou známy. Hranice protektorátu byly hermeticky uzavřeny a po celé zemi jsou vyhlášena zvláštní bezpečnostní opatření. Politické důsledky nejsou známy, ale tuším, že budou rozsáhlé a nesmírně bolestivé.⁵⁹ Po tomto druhém zatčení už však soud neproběhl a z Pankráce byl Moulis převezen do policejní věznice v Terezíně a dále do koncentračního tábora Auschwitz, kde dostal práci ošetřovatele.⁶⁰ „Já už jsem to znal [z Pankráce], protože tam jsem byl pár dní, odvezli mě do

57 NA, f. Německé soudy, k. 7, spis Miloslav Moulis; tamtéž, f. Okupační vězeňské spisy, k. 213, sign. 101-587-15, Rozsudek Německého lidového soudu proti skupině Miroslav Sýkora a spol.; VÚA - VHA, f. Německé soudní spisy - odboj v ČSR 1939-1945, k. 13, sign. 25/1 a 25/2, Soudní spisy skupiny Miroslav Sýkora a spol. včetně obžaloby a rozsudku. Kopie rozsudku také ABS, f. 141, sign. 141-558-2. Další materiály včetně seznamů členů NHPM, vyšetřovacích zpráv a překladů zabavených ilegálních tisků viz tamtéž, f. S, sign. S-457-1.

58 Pamětník Miloslav Moulis na webu Paměti národa.

59 NA, f. Německé soudy, k. 7, spis Miloslav Moulis, Německý překlad zabaveného motáku.

60 MOULIS, Miloslav: *Z mých vzpomínek* (k vydání připravili Lenka Kločková, Maria Chaloupková a Roman Štěr). Národní archiv, Praha 2016, s. 22; NA, f. Německé soudy, k. 7, spis Miloslav Moulis.

Přepis motáku Miloslava Moulise (repro: NA)

Malé pevnosti Terezín a za měsíc mě odvezli, to jako zřejmě se mě chtěli zbavit nadobro, do toho koncentráku, do Osvětimi. Kde to teda hrozný poměry byly.⁶¹ Odtud byl po čtyřech měsících transportován do Buchenwaldu.⁶² Tam se dokonce zapojil do podzemní činnosti ilegálního vedení vězeňské organizace a nakonec se 11. dubna 1945 dočkal osvobození Američany.

Už 8. května 1945 se vrátil do Plzně, kde bydlel se svými dvěma bratry u své tety. Na léto 1945 vzpomínal mimo jiné i ve svých pamětech. „Červen jsem strávil, myslím, ještě v Plzni, setkával jsem se se starými i novými

přáteli, s členy bývalého kolektivu i s chlapci a děvčaty, kteří během války nebo po ní se k mladým divadelníkům připojili. Ale upřímně řečeno, šlo mi spíše o společnost mladých lidí než o divadelní zájmy.“⁶³ O té době pak také napsal: „Kdekdo si chtěl vynahradit to, oč nás okupace a válka připravily. V sobotu se tančovalo v okolních vesnicích od večera až do rána.“⁶⁴ Nezapomněl ani na své přátele z NHPM: „Už se nepamatuji přesně, kdy to bylo, ale za krátký čas jsme se sešli, bývalí mládežníci. Přišel můj nejbližší přítel Vašek Mařík, Josef Kolečko z Třemošné, Jarda Venclík a Josef Pašek se vrátili z Flossenbürku,

Fišer z věznice Bayreuth. Všichni jsme vzpomínali na Ivana Sládka, který přežil pět let vězení a koncentráků, ale domů se pro nemoc nevrátil. Zemřel ve švédském Kalmaru na TBC v listopadu 1945. Přijeli i bratrance Kočové [Jaroslav a Václav], domážlická skupina a další. Většina z nás se ihned vrhla do veřejné, politické práce. Vzpomínám při této příležitosti hlavně na Kolečka a Paška, kteří ještě v květnu začali pracovat při zakládání organizací KSČ. S kamarády z Prahy, jižních Čech, z Pardubic a dalšími jsme se sešli mnohem později, na schůzce, v níž se již rodilo levicové a pravicové křídlo.“⁶⁵

61 Pamětník Miloslav Moulis na webu Paměti národa.

62 PT, Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob – viz <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/bu-moulis-miloslaus> (citováno k 16. 2. 2026).

63 MOULIS, Miloslav: *Z mých vzpomínek*, s. 39.

64 Tamtéž.

65 Tamtéž, s. 42-43.

Jiří Hájek (foto: NA)

V červenci 1945 z přesvědčení a pod tíhou prožitých zkušeností vstoupil do KSČ. Do stranických funkcí se nehrnul a naplno se začal věnovat novinářské práci. V září 1945 složil dodatečnou maturitní zkoušku a začal studovat na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Přestěhoval se do Prahy, ale protože jej práce novináře naprosto pohltila, po roce studia opustil a naplno se věnoval profesi novináře a také historii. Psal knihy o druhé světové válce, konkrétně s tematikou koncentračních táborů a mladých lidí zapojených do odboje.⁶⁶ Rezovala v nich často i jeho osobní zkušenost. V roce 1966 začal spolupracovat s armádním generálem a pozdějším prezidentem Ludvíkem Svobodou na přípravě jeho pamětí. Jejich první díl pak pod patronací Vojenského historického ústavu (VHÚ),

kde začal působit, s týmem historiků Oldřichem Janečkem a Karlem Richterem také na počátku 70. let dokončil. Protože ale nebyl v souladu s marxistickou ideologií, druhý díl mohl vyjít až po listopadu 1989.⁶⁷ Po rozpuštění pracovní skupiny našel Moulis zaměstnání v Českém svazu protifašistických bojovníků, kde na různých pozicích, včetně redaktora *Hlasu revoluce*, dlouhá léta působil. Na konci života se věnoval literárnímu zpracování svých vzpomínek a životních cest, stejně jako osudům svých blízkých. Miloslav Moulis zemřel 25. března 2010 ve věku nedožitých 89 let.⁶⁸

JIŘÍ HÁJEK (1913–1993)

Vraťme se na samotný konec války a připomeňme si ještě jeden návrat, tentokrát z vězení. Bude to příběh Jiřího Hájka, člena NHPM a účastníka druhého odboje, redaktora, po válce politika, diplomata, právníka, historika a také mluvčího Charty 77. Hájek, který se narodil 6. června 1913 v Krhanicích u Benešova, vystudoval v roce 1937 Právnickou fakultu Univerzity Karlovy a poté začal pracovat jako úředník na okresním finančním ředitelství v Praze. Od studentských let působil ve Sdružení evangelické mládeže (do roku 1930), Akademické organizaci YMCA, levicové Jednotě pokrokových a nemajetných studentů a Výboru na pomoc demokratickému Španělsku. Angažoval se též politiky, když vstoupil do sociálnědemokratické strany. Za druhé republiky

se zapojil do činnosti NHPM a byl členem redakce jeho časopisu *Hlas mladých*. Po vzniku protektorátu se podílel na přechodu organizace do ilegality a přispíval do ilegálního časopisu *Informační služba národního osvobození*. V listopadu 1939 byl zatčen Gestapem a v prosinci 1940 odsouzen Lidovým soudním dvorem v Berlíně na dvanáct let káznice. Až do května 1945 ho nacisté věznili v různých věznicích a káznicích, jako v Praze na Pankráci, v terezínském Malé pevnosti, v Berlíně-Moabitu, v Hamburku a ve Waldheimu.⁶⁹ Skrze Hájkovy vzpomínky můžeme nahlédnout do těsně poválečného období, pro které je typické i celospolečenské názorové vychýlení doleva.⁷⁰

Hájek vystoupil 11. května 1945 v Praze na holešovickém nádrazí a později svůj návrat domů popsal následovně: „*Těch pár dní jsem prožíval jako ve snu. Vracel jsem se z ,onoho světa‘ za mřížemi do ,tohoto světa‘, který byl právě v procesu velikých přeměn. [...] A když jsem chodil městem, viděl jsem všude vývěsky KSČ, u Pražské brány v bývalé Bečce (České eskomptní bance) už sídlil ústřední sekretariát se spoustou praporů a hesel, a plno lidí kolem, chodili dovnitř, vycházeli, mnozí už s odznaky na klopě. Byli mezi nimi i známí – chlapci z NHPM, bývalí sociální demokraté i národní socialisté. Také většina z těch, kdo se mezitím vrátili z káznic a lágrů, vstupovala do KSČ. Pro Dášu [jeho budoucí ženu, která byla za války vězněna v Ravensbrücku – pozn. autorky] a její kamarádky to byla samozřejmost.*“⁷¹ Podle

66 MOULIS, Miloslav: *Mládež proti okupantům*.

67 SVOBODA, Ludvík: *Cestami života I. Naše vojsko*, Praha 1971.

68 MOULIS, Miloslav: *Z mých vzpomínek*, s. 24–27.

69 Podrobně VÚA – VHA, f. Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939–1945, k. 7, sign. 14/2, 14/3, 14/4; tamtéž, k. 22, sign. 20/1; VÚA – VHA, Sběrka Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., č. 11598/50; NA, f. Okupační vězeňské spisy, k. 24, sign. 101-398-10, Osobní spis Jiřího Hájka; tamtéž, k. 222, sign. 101-596-90, Rozsudek Volksgerichtshofu ze 17.–18. 12. 1940 nad skupinou Zimmer, Vilím, Rauš, Papež, Růžička, Kačerovský, Hájek.

70 Základní informace poskytuje *Biografický slovník českých zemí*, heslo DOSKOČIL, Zdeněk: HÁJEK Jiří 1913–1993 – viz https://biography.hiu.cas.cz/index.php?title=HÁJEK_Jiří_1913-1993&oldid=710651 (citováno k 16. 2. 2026).

71 HÁJEK, Jiří: *Paměti*, s. 105, 108.

svých slov byl Hájek přesvědčený, že po svém návratu domů také vstoupí do KSČ, protože už od Mnichova se diskutovalo o tom, že s nešťastným rozdělením socialistického hnutí se musí udělat konec, a tehdy právě proto došlo ke spojení do NHPM. „V kriminále jsem si mnohokrát se soudruhy různých národností řekl, co všechno tohle nešťastné rozdělení zavinilo, a zdůrazňovali jsme, že se to už nesmí opakovat. S tím přesvědčením jsme jeli i z Waldheimu.“⁷² Až po několika diskusích se na popud Vojty Erbana a Rudolfa Slánského nechal přesvědčit a pomohl znovu budovat sociální demokracii. Jak napsal: „I když jsem nadále měl své pochybnosti o účelnosti existence jednotlivých stran levice, dal jsem se přemluvit, že nejužitečnější při budování socialismu budu ve své staré straně. [...] Při tom návratu do sociální demokracie mě nadále přitahovala myšlenka jednoty socialistických sil.“⁷³

Po válce byl tajemníkem Revolučního odborového hnutí (ROH) – Ústřední rady odborů (ÚRO) a poslancem Prozatímního Národního shromáždění a také tajemníkem Dělnické akademie. Znovu také působil v levicovém mládežnickém hnutí, byl členem ústředního výboru prokomunistického Svazu české mládeže a výkonného výboru prosovětské Světové federace demokratické mládeže.⁷⁴

Ačkoliv se od něj po válce očekávalo, že naváže na dřívější aktivity v mládežnickém hnutí, jeho válečná zkušenost jej, jako i řadu jiných bývalých „mládežníků“, ovlivnila. Hájek se o oslovení, aby pomohl budovat jednotnou organizaci mládeže, vyjádřil později takto: „Byl jsem trochu na rozpacích: ve svých tehdejších

Odon Závodský (foto: VHÚ – VHA)

32 letech jsem si připadal dost starý. Vzpomínal jsem, jak jsem se s pochybnostmi díval na ty, dělesloužící mládežníky předmnichovské doby. A zde je generace, která má ve svých dvaceti letech zkušenosti a prožitek odboje i bojů na pražských barikádách. Už to, že dovede řídit vlastní denní tisk, že si spravuje dům na Havlíčkově náměstí [v Praze] a nevím kolik budov venku v krajích, ukazuje na její samostatnost. Takové rychle vyzrálé a jistě sebevědomé mládeži může těžko někdo vykládat, koho ti kluci a holky budou považovat za vysloužilce.“⁷⁵

V poválečné sociální demokracii náležel k levicovému křídlu okolo předsedy strany Zdeňka Fierlingera, nakloněnému k úzké spolupráci s komunisty. Na brněnském sjezdu ČSSD v listopadu 1947 podepsal tzv. prohlášení šestnácti, které kritizovalo volbu centristického Bohumila Laušmana do čela strany a odmítalo změnu politického kurzu směrem k větší nezávislosti na KSČ. V souladu s taktikou komunistů směřující na přelomu let 1947 a 1948

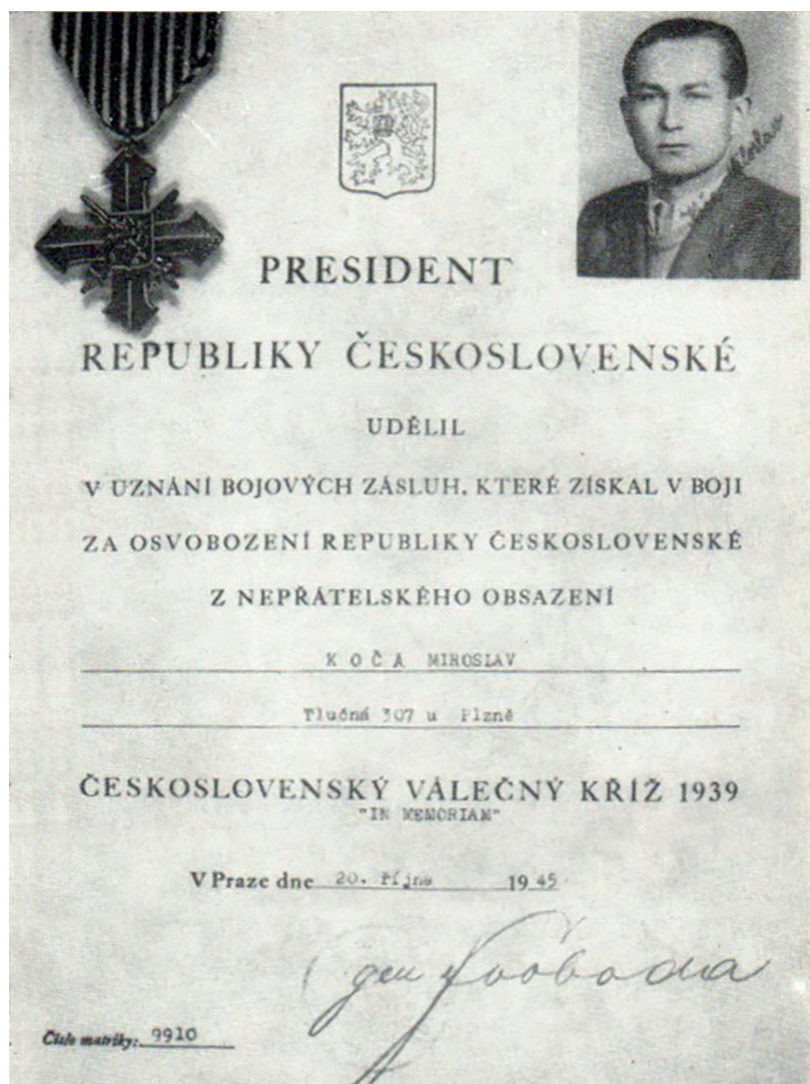
k ovládnutí sociální demokracie prostřednictvím její levicové frakce se v lednu 1948 podílel na ustavení Klubu za socialistickou demokracii. V důsledku vítězství levice během únorového převratu se stal členem předsednictva ČSSD, které se zbavilo protikomunisticky smýšlejících členů. Zúčastnil se jednání o sloučení sociální demokracie s komunisty, po jeho provedení byl v červnu 1948 kooptován do ÚV KSČ. V roce 1965 se stal ministrem školství a o tři roky později přešel do funkce ministra zahraničních věcí Československa. Po tom, co na mimořádném zasedání Rady bezpečnosti OSN přednesl protest proti vojenské invazi v srpnu 1968, kterou označil za porušení Charty OSN i Varšavské smlouvy, byl z KSČ vyloučen. I když podepsal tzv. moskevský protokol, pro své protiokupační angažmá se stal pro Sověty nepřijatelným. V sedmdesátých letech se pohyboval v okruhu vyloučených reformních komunistů (František Kriegel, Gertruda Sekaninová-Čákrťová aj.)

72 Tamtéž, s. 109.

73 Tamtéž, s. 110.

74 Biografický slovník českých zemí, heslo DOSKOČIL, Zdeněk: HÁJEK Jiří 1913–1993.

75 HÁJEK, Jiří: Paměti, s. 112.

Československý válečný kříž 1939 udělený Miroslavu Kočkovi v roce 1945 (repro: KROC, František – JIRÁSEK, Jindřich: *Jména ztropená krví. Václav Mařík, Josef Česák, Miloslav Koča, Anežka Kočová*)

a postupně se sblížil s disidentským hnutím. V prosinci 1976 podepsal Chartu 77 a stal se jedním ze tří jejích prvních mluvčích. Dlouhodobě patřil mezi přední aktivisty protirežimní opozice, koncipoval řadu dokumentů Charty 77. V roce 1988 byl nominován na Nobelovu cenu

míru. V listopadu 1989 se podílel na založení Občanského fóra a po pádu komunistického režimu se vrátil do veřejného života, kdy se stal poradcem Alexandra Dubčeka. Zemřel v roce 1993. Jeho nedokončené paměti byly vydány až posmrtně (1997).⁷⁶

MEZI VĚZENÍM, STRANOU A EXILEM

Podobně jako Jiří Hájek se již před okupací zapojil do levicového mládežnického hnutí i Odon Závodský (1913–1986), který se v roce 1939 dostal do ilegálního vedení NHPM v Ostravě. Jeho holičství sloužilo jako zázemí odboje, místo pomoci politickým emigrantům a šíření ilegálních materiálů, za což byl v roce 1939 zatčen Gestapem a odsouzen k deseti letům vězení, které si odpýkával v nacistických kázních. Po návratu z vězení v roce 1945 působil v krajském aparátu KSČ a později zastával významné funkce v oblasti agitace, kultury a médií. Po srpnu 1968 a vyloučení z KSČ se v 70. a 80. letech aktivně věnoval činnosti v Československém svazu protifašistických bojovníků a dokumentaci odbojové historie.⁷⁷

Každý z mnoha a mnoha příběhů, které jsou s NHPM spojené, byl jedinečný. Vzpomenout dále můžeme třeba Jaroslava Putíka (1923–2013), který se zapojil do odbojové činnosti v ilegálním NHPM, za což byl zatčen, odsouzen a vězněn v řadě věznic, kázní a také v koncentračním táboře Dachau. Po válce vystudoval žurnalistiku, pracoval jako redaktor například *Lidových novin*, *Literárních novin* a věnoval se literární publicistice. Během normalizace nesměl dlouho publikovat, některá svá díla vydával v samizdatu či v exilu, a až po roce 1989 se mohl vrátit k veřejnému psaní. Je autorem řady románů, povídek a reportáží a získal významná literární ocenění.⁷⁸

Vzpomenout můžeme také třeba Blažeje Vilíma (1909–1976), ve 20. letech sympatizanta KSČ, od roku 1931 člena sociálně demokratické mládežnické organizace a odborů a brzy také

⁷⁶ *Biografický slovník českých zemí*, heslo DOSKOČIL, Zdeněk: HÁJEK Jiří 1913–1993.

⁷⁷ Podrobněji *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, sv. 7. Ostravská univerzita, Ostrava 1996. s. 142–143. Také VÚA – VHA, f. Nè-mecké soudní spisy – odboj v ČSR 1939–1945, k. 6, sign. 13/3; tamtéž, k. 23, sign. 56/1, 56/2; tamtéž, k. 24, sign. 60/1; VÚA – VHA, Sběrka Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., č. 158279/74 a 002005/48.

funkcionáře sociální demokracie. Za druhé republiky stál u vzniku Národní strany práce a patřil mezi předáky mládežnické organizace NHPM. Kvůli odbojovým aktivitám ho v únoru 1940 zatkl Gestapo a vězněn byl až do konce války. Následně pomáhal obnovit ČSSD, působil jako poslanec a předkladatel Lex Schwarzenberg. Po únoru 1948 emigroval do Británie, kde vedl exilovou ČSSD a věnoval se politické a publikační činnosti.⁷⁹

ZÁVĚREM

Osudy členů NHPM je zajímavé sledovat nejen v okamžiku jejich aktivního odporu proti nacistickému režimu, ale i v poválečném období. Mládežníci, kterým bylo za protektorátu kolem dvaceti, ale mnohdy i přes třicet let, byli více sociální kategorií než skupinou ohraničenou věkem. Jejich transformace v průběhu válečných let byla založena na určitém mezigeneračním vymezení se vůči prvorepublikové reprezentaci politických i společenských elit, jakož i vůči svým rodičům. Válečný prožitek měl po roce 1945 výrazný dopad na poválečné smýšlení společnosti a její uspořádání. Ačkoliv měla naprostá většina členů původního NHPM v období třetí republiky jasnou vizi toho, kam by měla společnost směřovat, tedy v duchu hesla: „Demokracie naše cesta, socialismus náš cíl!“, jejich životní cesty se lišily.

Výše jsme se mimo jiné pokusili nastínit, jak mohl být někdy složitý i onen vlastní přechod od válkou poznamenaného mládí do poválečné společnosti. Miloslav Moulis například zosobňuje přechod od „bojovné“ studentské mládeže k roli profesionálního vypravěče a spolutvůrce pa-

měti odboje. Válka mu otevřela dveře k novinářské a historické kariéře, ale zároveň ho celoživotně určovala jako přeživšího. Příběh Jaroslava Putíka je příkladem člověka, který z ilegální levicové mládeže plynule vstoupil do struktury nového státu, ale v literatuře zároveň bolestně reflektoval to, že „vítězná“ generace zůstala zatížená zkušeností koncentračních táborů i kompromisy poválečné politiky. Příběhy Jiřího Hájků, ale i Odonu Závodského ukazují, jak se z perzekvovaného mládeho ilegálního aktivisty – komunisty a sociálního demokrata – po válce, respektive po roce 1948, stává loajální funkcionář režimu, který je však po roce 1968 odstaven. Hájek se následně dokonce stal mluvčím Charty 77. Dá se říci, že válečná legitimita mladé generace odbojářů byla poválečným kapitálem – ale jen do chvíle, kdy se jejich postoje rozešly s linií komunistické strany. Blažej Vilím dokumentuje jinou variantu osudu „generace mládežníků“: z vězně nacismu se stal klíčovým sociálním demokratem, který po převratu v únoru 1948 skončil v exilu – mimo hlavní proud oficiální paměti, kterou v Československu psali především komunisté. Jenom na tomto malém vzorku můžeme vidět, jak různorodé byly poválečné osudy bývalých členů NHPM.

A jak jsme se přesvědčili výše, nelze mluvit pouze o hrdinech. Případ Františka Šmída nám ukázal, jak bylo možné se z odbojáře a člena NHPM stát konfidentem Gestapa. Ačkoliv se Šmíd poválečného „přechodu“ do společnosti nedočkal, protože byl partyzány zastřelen v únoru 1945, jeho případ je důležitý pro pochopení toho, že i část někdejší levicové mládeže skončila na tzv. opačné straně

barikády a po válce vstoupila do dějin skrze retribuci a paměť zrádců.

A zapomínat nesmíme ani na ty umučené a popravené, kteří se osvobození nedočkali. Na úplný závěr se vraťme ještě ke vzpomínkám Miloslava Moulise, který několik desítek let nazpět, ovlivněn prožitými událostmi, popsal poválečné období tak, že nám dává možnost pochopit myšlení a postoje společnosti třetí republiky, ale i případnou následnou reflexi: „V roce 1946, v květnu, se konaly první parlamentní volby. Já jsem tehdy bydlel ještě v Plzni a byl jsem přesvědčen, že obrovská část národa jde s komunisty. V plzeňském okrese polovina voličů hlasovala pro KSČ. [...] Kdo mohl tenkrát tušit, jak si s některými z nich osud zahraje už za několik let. Ale já jsem se stále počítal mezi ně. Jednou z určujících směrnic pro naše myšlení byl neustálý obdiv pro Sovětský svaz. Vždyť on nás zachránil před vyhubením a přinesl největší oběti! Nic jiného jsme neviděli! A tak i Stalinův příkaz, že nesmíme přijmout Marshallův plán, jsme považovali za správný, vždyť to bylo právo vítěze. SSSR má prostě právo to od nás žádat – taková byla naše ortodoxní zaslepenost.“⁸⁰

BLANKA ZUBÁKOVÁ (1987) absolvovala studium kulturních dějin a historie na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice. Pracovala v Historickém ústavu AV ČR. Od roku 2023 působí v Ústavu pro studium totalitních režimů. Odborně se zaměřuje na sociální a kulturní dějiny v první polovině 20. století se specializací na období 1938–1948, dějiny protinacistického odboje, gender history, historii společnosti a dějiny divadla a filmu. Je autorkou monografie *Ženy na rozcestí: divadlo a ženy okolo něj 1939–1945* (Academia, Praha 2015).

78 Viz např. online *Slovník české literatury po roce 1945*, heslo SVOZIL, Bohumil: Jaroslav Putík – viz <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=855> (citováno k 16. 2. 2026) nebo VÚA – VHA, f. Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939–1945, k. 41, sign. 280 a tamtéž, Sbírka Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., č. 157993/74.

79 Blíže TOMEŠ, Josef a kol.: *Český biografický slovník XX. století. III. díl Q–Ž*. Paseka, Praha – Litomyšl 1999, s. 458 nebo VÚA – VHA, f. Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939–1945, k. 7, sign. 14/1, 14/3 a 14/4.

80 MOULIS, Miloslav: *Z mých vzpomínek*, s. 53–55.